Forskning om kvalitet i undervisningen – att analysera och leda undervisningsutveckling

Kompetento 23 mars 2026

- Vilka principer och ramverk för kvalitet i undervisning kan bidra till utvecklingen av forskningsbaserad undervisning?
- Hur kan kvalitet i undervisning analyseras och kopplas samman med elevernas lärande?
- Hur kan utveckling av undervisningen organiseras och ledas i kollegiala samarbetsprocesser?

Jan Håkansson, professor i pedagogiskt arbete, Högskolan Dalarna
jaha@du.se

Undervisningskvalitet – varför?

Betydelsen har vi vetat länge t.ex. genom:
Didactica Magna – Den stora undervisningsläran (ca 1657)

UNDERVISNINGSPRINCIPER:
- Gradvis och i rätt ordning
- Genom sinnena
- Systematiskt och tydligt
- I rätt tid
- För alla

God undervisning kännetecknas av:
- Tydliga mål
- Elevaktivitet
- Konkret material och illustrationer
- Samband mellan teori och praktik
- Mildhet och glädje

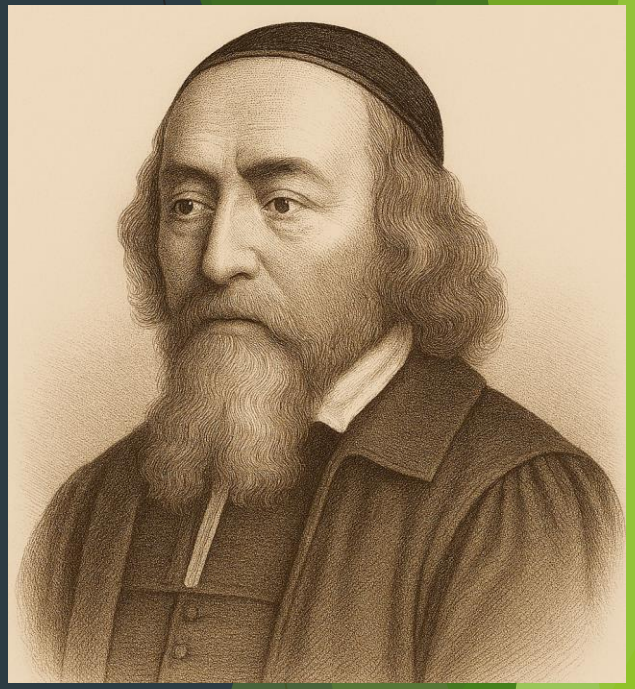

Johann Amos Comenius (1592–1670) tjeckisk teolog, pedagog och reformator – den moderna pedagogikens fader.

Undervisningskvalitet – varför?

Vad påverkar elevers lärande, välbefinnande och studieresultat?

I mycket vid bemärkelse:

- Samhällsfaktorer
- Reformer
- Resurser
- Skolans inre arbete (Skolverket, 2009)

Mer specifikt:

Kvaliteter i olika typer av pedagogiska processer som:

- Undervisningskvalitet
- Lärarskicklighet,

Håkansson & Sundberg, 2020, 2023)

Undervisningskvalitet– varför?

- Undervisningskvalitet förklarar stor del av variationen i elevers studieresultat (jfr Chapman m.fl., 2016).

- ” … effective monitoring and evaluation of teaching is key to school improvement and effectiveness” (Muijs & Reynolds, 2018, p. 295).

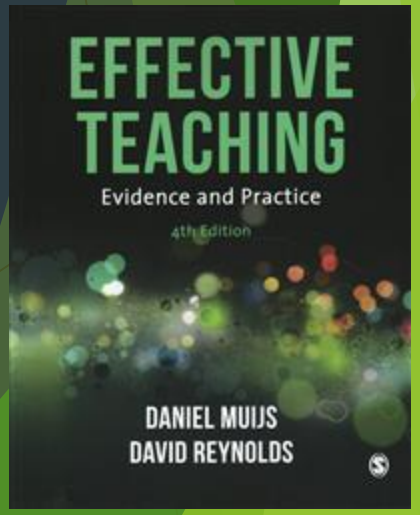

Kvalitet i undervisningen - del av det nationella kvalitetssystemet (NKS)

Systematiskt kvalitetsarbete med undervis-ningen i fokus

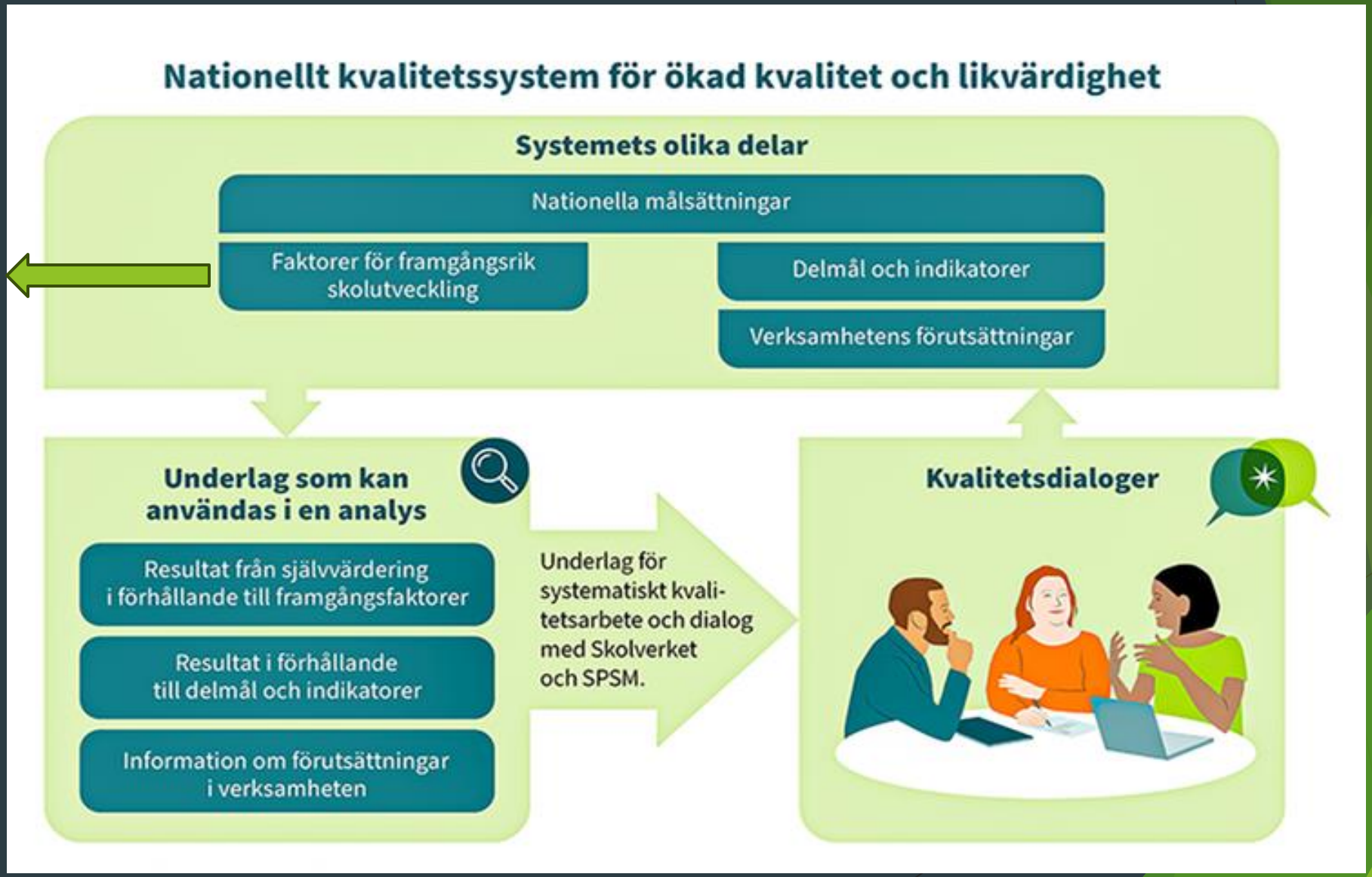

Kategorisering av kvalitetsaspekter i undervisning

Psykologiska och relationsorienterade	**(Ämnes)-innehållsrelaterade**	**Pedagogiska och didaktiska**
Stödjande och omhändertagande klassrumsklimat	Sammanhållet innehåll utifrån dess unika struktur och samband	Praktiska övningar och tillämpningsövningar
Reflekterande samtalsklimat	Innehållslig struktur orienterad i riktning mot lärande	Samarbetslärande
Förväntningar på studieprestationer	Strategisk undervisning – modellering	Målorienterade bedömningar
Uppbyggnad av elevernas engagemang		

(jfr Good et.al. 2009; Håkansson & Sundberg, 2012/2020; Håkansson, 2025)

Undervisningsstrategier som påverkar studieprestationer

Identifierade inom en effektforskningstradition:

- Målformulering och personliga mål
- Direkt/strukturerad undervisning
- Ömsesidig undervisning/lässtrategier
- Samarbetslärande
- Kamrathandledning
- Frågor
- Metakognitiva strategier
- Återkoppling (feedback)

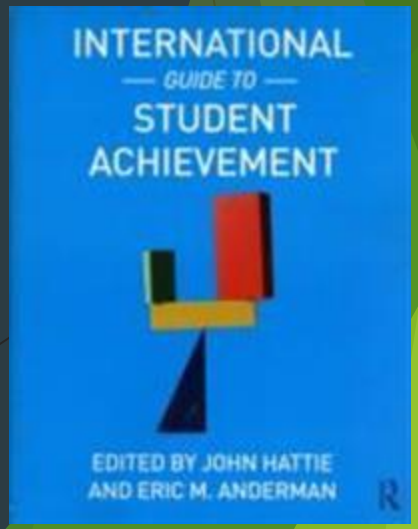

Vi vet redan mycket om vad som kännetecknar god undervisning

Dimensioner av undervisningskvalitet

- Tydlighet i undervisningen
- Kognitiv aktivering
- Samtalets karaktär
- Stödjande klimat

”Linking instruction and student achievement” (Klette m. fl., 2017)

Kvaliteter i undervisning kopplad till lärares handlingar i klassrummet med påverkan på studieprestationer:

- Målinriktning
- Struktur
- Frågor
- Modellering
- Tillämpning
- Lärandemiljö
- Tidsstyrning
- Bedömning

(jfr Creemers & Kyriakides, 2012, s. 35)

KVALITET I UNDERVISNING – ETT RAMVERK FÖR UTMÄRKT UNDERVISNING

Undervisningen:
- tydligt leds
- organiseras
- är välstrukturerad
- kommunicerar förväntningar
- uttrycker elevorientering

Undervisningens måldimension

Undervisning som:
- tydliggör lärandemål
- följer upp målen
- är sammanhängande
- fokuserar lärande bedömning

Undervisningens lärmiljö

Utmärkt undervisning

Undervisningens sociala dimension

Undervisningen:
- utmanar och aktiverar
- integrerar
- leder mot progression
- stimulerar meta-reflektion

Undervisningens kognitiva dimension

Undervisningen är:
- stödjande
- öppen
- respektfull
- dialogisk

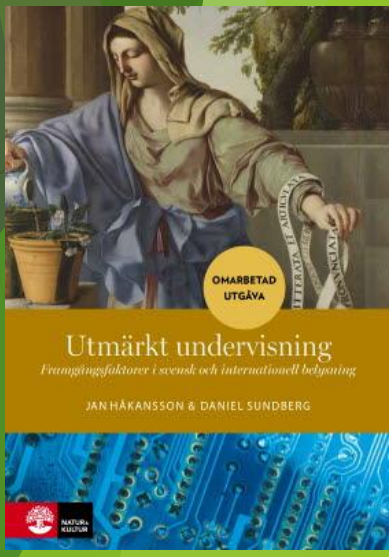

Lärares ledarskap – den felande länken?

- Noggrann planering
- Tydliga undervisningsmål
- Elevstödjande ledning
- Aktivering och motivering
- Organisation av aktiviteter och lärande
- Synligt ledarskap

(Nordenbo m.fl. 2008)

- Organiseringen av lärmiljön
- Struktur och förutsägbarhet
- Följa upp och förstärka förväntningar
- Engagera eleverna synligt och aktivt
- Strategier för beteendehantering

(Simonsen m.fl. 2008)

Undervisningskvalitet och lärarskicklighet – två sidor av samma mynt!?

- MÅL OCH RIKTNING
- INNEHÅLL OCH UNDERVISNING
- KOMMUNIKATION OCH RELATIONER
- UPPFÖLJNING OCH UTVECKLING

(Håkansson & Sundberg, 2023, s. 114-116)

Lärarskicklighet ur elevernas perspektiv

”… eleverna sitter i klassrummet, de vet huruvida läraren ser lärandet genom deras ögon och de är medvetna om kvaliteten i relationen med sin lärare”

(Hattie, 2009, s. 116).

EN VIKTIG NYCKEL: KOMBINATIONEN AV AFFEKTIVA OCH KOGNITIVA SIDOR AV LÄRARSKICKLIGHETEN

(Hirsh & Segolsson, 2020)

Undervisningsskicklighet, lärarskicklighet och pedagogisk skicklighet – vad är vad?

Att fundera på!

- Vad kännetecknar god undervisning enligt dig/er?
- Hur stämmer den bilden med det som presenterats?
- Vilka ämnesspecifika delar skulle behöva tillföras?
- Hur arbetar ni med dessa individuellt och kollegialt på skolan?

DEL 2

Hur kan kvalitet i undervisning analyseras och kopplas samman med elevernas lärande?

Hur kan utveckling av undervisningen organiseras och ledas i kollegiala samarbetsprocesser?

HUR kan man identifiera och få syn på undervisningskvalitet?

- Genom (elevers) provresultat och värdeförbättringar (value added models)
- Klassrumsobservationer
- Skattningar och bedömningsformulär
- Portfoliedokumentation över praktisk handling

(jfr Gerrevall, red, 2017)

Syftet har betydelse …

Summativt

Formativt

Mäta resultat av lärares arbete och insatser

Bidra till lärares professionsutveckling och förbättra undervisningen

Analyser av vad? – tre infallsvinklar på analysarbetet

- Resultatanalyser – fokus på elevers lärande och studieresultat
- Undervisningsanalyser – fokus på kvaliteter i undervisningen
- Kapacitetsanalyser – fokus på verksamhetens förbättringskapacitet

OBS! Kopplingen mellan undervisning och elevers lärande

(Håkansson, 2025)

Resultatanalyser – bygger på olika underlag om barns/elevers lärande: ”Data contributing to a holistic view of student learning”

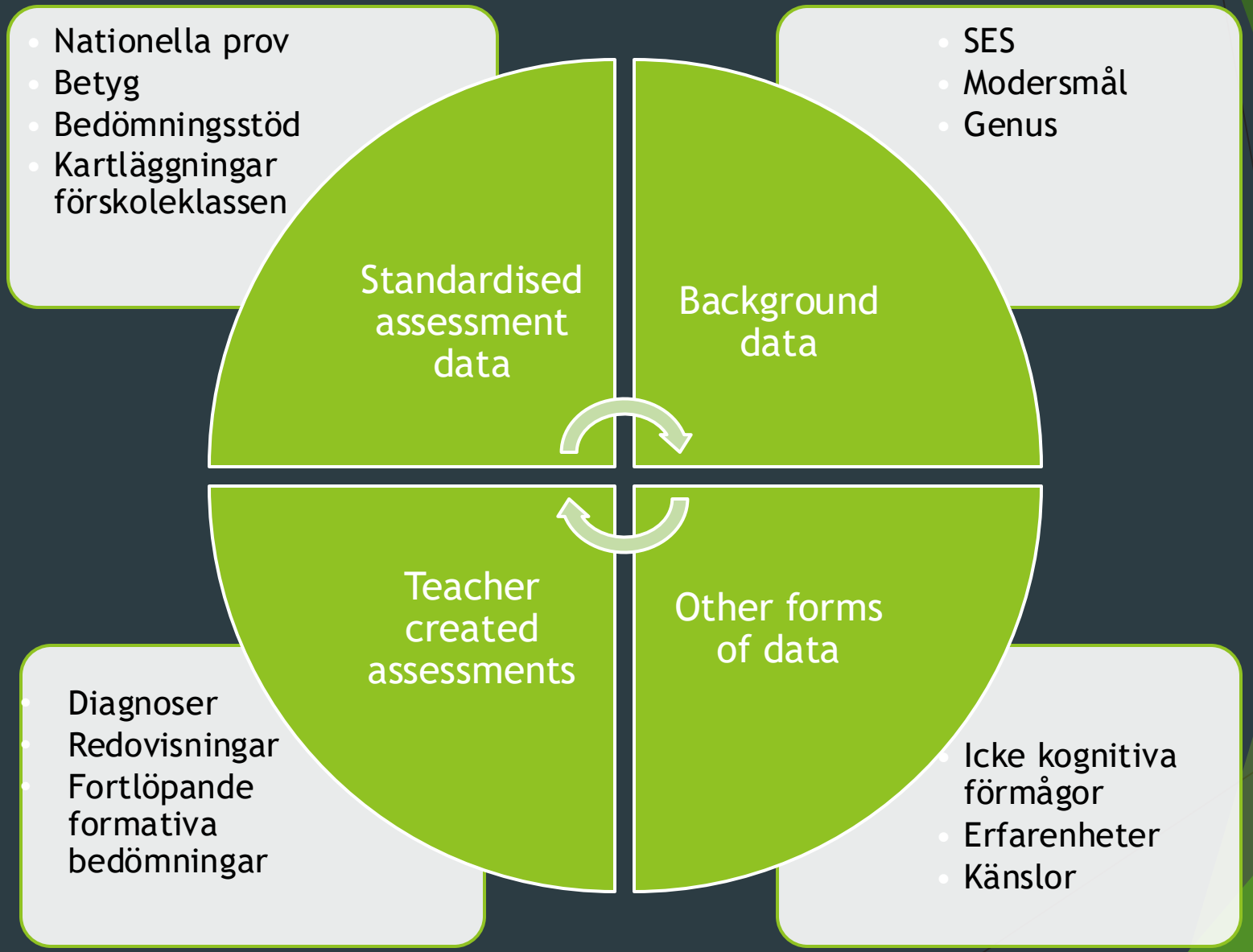

Fritt efter Datnow (2019)

TVÅ HUVUDKOMPONENTER INOM ICKE-KOGNITIVA FÖRMÅGOR

1. Ämnesövergripande studiefärdigheter – kan bidra till utveckling av elevernas generella kapacitet att lära

2. Psykologiska och emotionella utfall av skolans undervisning – till exempel motivation, självreglering, tillit till den egna förmågan etc.

METAKOGNITIVA STRATEGIER OCH DERAS EFFEKTSTORLEKAR

STRATEGI	EXEMPEL	EFFEKTSTORLEK
Organisera och omvandla	Göra en skiss innan man skriver uppsats	0,85
Egna konsekvenser	Skjuta upp trevliga händelser tills arbetet är klart	0,70
Självundervisning	Verbalisera steg för att lösa ett matematikproblem	0,62
Självutvärdering	Kontrollera arbetet innan man lämnar in det till en lärare	0,62
Hjälpsökande	Använda en studiekamrat	0,60
Dokumentation	Anteckna under lektionen	0,59
Övning och memorering	Skriva ned en matematikformel tills man minns den	0,57
Målformulering/planering	Göra listor över det som ska uppnås under studierna	0,49
Granskning av dokumentation	Gå igenom läroböcker innan man går på föreläsning	0,49
Egenkontroll	Dokumentera studieresultat	0,45
Strategier för uppgifter	Skapa memoreringstekniker för att komma ihåg fakta	0,45
Bildspråk	Föreställa sig konsekvenserna av att misslyckas med studierna	0,44
Tidshantering	Schemalägga daglig studie- och läxläsningstid	0,44
Omstrukturera miljön	Studera på en avskild plats	0,22

Lavery (2008) citerad i Hattie (2012)

ANALYS AV KVALITET I UNDERVISNING – ETT RAMVERK FÖR UTMÄRKT UNDERVISNING

Undervisningen:
- tydligt leds
- organiseras
- är välstrukturerad
- kommunicerar förväntningar
- uttrycker elevorientering

Undervisningens måldimension

Undervisning som:
- tydliggör lärandemål
- följer upp målen
- är sammanhängande
- fokuserar lärande bedömning

Undervisningens lärmiljö

Utmärkt undervisning

Undervisningens sociala dimension

Undervisningen:
- utmanar och aktiverar
- integrerar
- leder mot progression
- stimulerar meta-reflektion

Undervisningens kognitiva dimension

Undervisningen är:
- stödjande
- öppen
- respektfull
- dialogisk

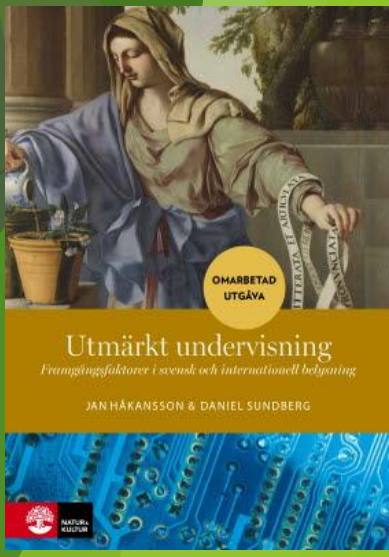

Undervisningsobservationer i ett sammanhang av systematiskt kvalitetsarbete

- Förberedelser: ” Skolan behöver planera och organisera för arbetet med undervisningsobservationer genom att skapa tid för inledande samtal för observatör och lärare, observation, tid för reflektion och dokumentation samt kollegiala samtal och analys” (Skolverket, 2024).

- Genomförande: T.ex. delar av eller hela lektioner; samma observatör vid ett eller flera tillfällen över tid; triader, arbetslag, ämneslag som en struktur för observationsgrupper (Skolverket, 2024).

- Uppföljning och analys av observationer: Reflektion, dialog och dokumentation

- Analys av observationer på en aggregerad nivå: Tvärprofessionella samtal som underlag till skolans systematiska kvalitetsarbete

Analys av skolans förbättringskapacitet – snabbversionen!

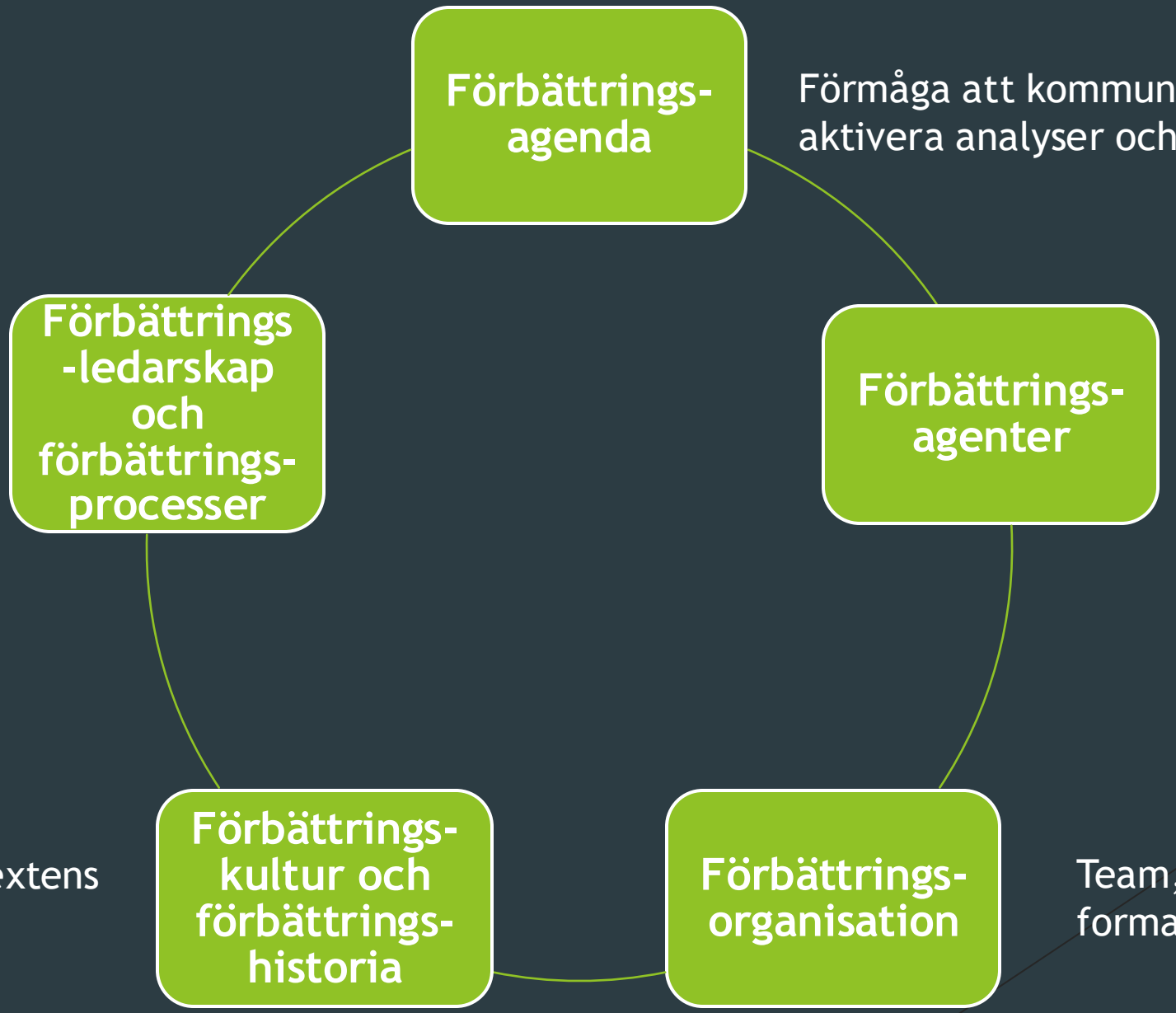

Förmåga att kommunicera och aktivera analyser och målsättningar!

Att ha mandat, kunskap, vilja och att delta i arbetet.

Team, arenor och väl formad samordning.

Den lokala kontextens auktoritet.

Fördelning, ändamålsenlighet, faser.

Rönnström & Håkansson, 2021

Mellanledaren i en svensk förskole- och skolkontext

Mellanledarens bidrag till skolförbättringsarbetet genom:

- ”Översättning”, tydliggörande och avgränsning av roller och utvecklingsområden.
- Strukturering av förbättringsarbetet.
- Att engagera och involvera kollegor i skolförbättringen.
- Att utveckla en professionell och lärande kultur.

Kontextualisering genom mikroprocesser av ”översättning” snarare än rationell planering tycks bidra till ökat deltagande och framväxten av en samarbetande kultur på förskolan/skolan.

Jfr Nehez, Blossing, Gyllander Torkildsen, Lander & Olin (2021). Middle leaders translating knowledge about improvement: Making change in the school and preschool organisation. *Journal of Educational Change*. (online)

Pågående forskning om att bygga kapacitet för lärarledarskap

Vilka är möjligheterna till dubbla fokus – utveckling av den egna och de närmaste kollegornas undervisning *OCH* skolutveckling och ledarskap inom ramen för hela skolans organisation och kvalitetsarbete (teacher leaders' capacity)?

- Tendens att fokusera den ena *ELLER* den andra sidan av saken!
- Svårigheter att engagera kollegor i skolövergripande utvecklingsarbete!
- Handlar det om två *OLIKA* förmågor eller går det att förena de båda?

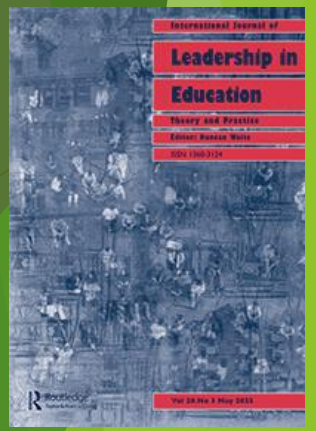

Irisdotter, S., Gradén, M. & Håkansson, J. (2025). Teacher Leaders' Capacity for School Development. Teachers' Perspectives on Local School Development Work. *International Journal of Leadership in Education* (online)

Att bygga kapacitet för lärarledarskap – forskningsbaserade ”utvecklingssteg”

A. Individuellt engagemang i sin undervisningspraktik
B. Reflekterande och utforskande aktiviteter
C. Mentorskap eller coachande roller
D. Experimenterar med nya metoder i samarbete
E. Engagerar sig i kulturella och organisatoriska förändringsprocesser på gruppnivå
F. Ifrågasätter nuvarande praxis, etablerar en grund för distribuerat ledarskap
G. Engagerar sig i enhetsövergripande förbättringsarbete med olika former av ledarskapsförmåga
H. Deltar i enhetsövergripande förbättringsinitiativ
I. Samarbetar bortom det omedelbara skolsammanhanget

(Fairman & Mackenzie, 2014)

Lärarledarkapacitet – ett verktyg för självskattning av dig och din organisation

Lärarledarkapacitet - utvecklingssteg	Väl utvecklat	Till viss del utvecklat	Svagt utvecklat
Individuellt engagemang i sin undervisningspraktik			
Reflekterande och utforskande aktiviteter			
Mentorskap eller coachande roller			
Experimenterar med nya metoder i samarbete			
Engagerar sig i kulturella och organisatoriska förändringsprocesser på gruppnivå			
Ifrågasätter nuvarande praxis, etablerar en grund för distribuerat ledarskap			
Engagerar sig i enhetsövergripande förbättringsarbete med olika former av ledarskapsförmåga			
Deltar i enhetsövergripande förbättringsinitiativ			
Samarbetar bortom det omedelbara förskole/skolsammanhanget			

Kollegialt lärande som (metod för lärares professionella lärande och kapacitetsbyggande inom) systematiskt kvalitetsarbete – lösningen?

- OBS! Kollegialt lärande är inget mål i sig självt!
- Kollegialt lärande handlar om att en grupp människor gemensamt delar och kritiskt undersöker sin egen praktik på ett …
- … kontinuerligt, reflekterande och utvecklingsinriktat sätt.
- Målet är att stärka professionaliteten så att den gynnar elevernas lärande.

(jfr Stoll m.fl., 2006)

MEN: lärares individuella lärande är också (lika) viktigt!

Individuellt stöd integrerat med kollegialt systematiskt kvalitetsarbete och lärande

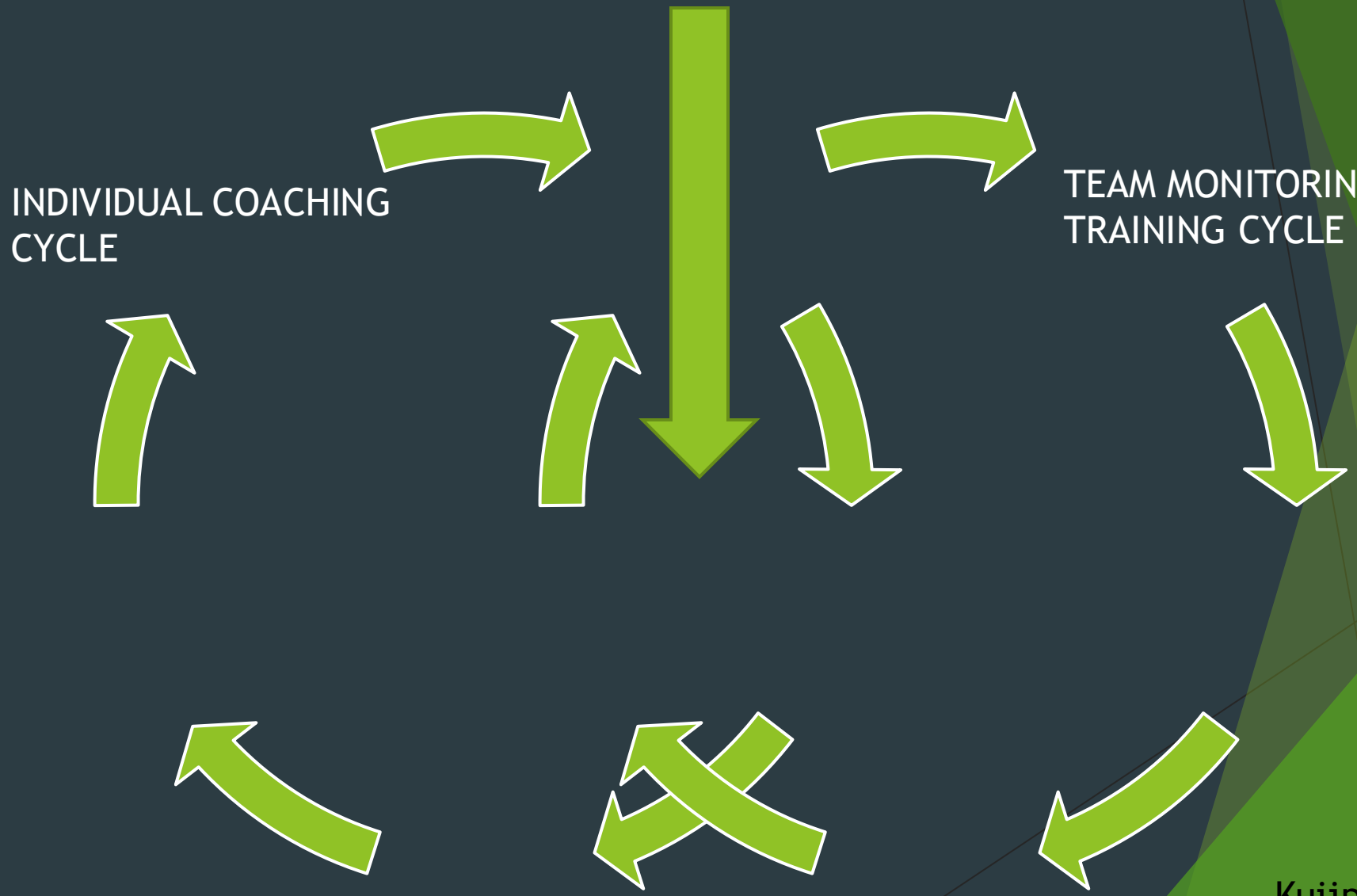

Kuijpers m.fl., 2010

Centrala begrepp i lärande kulturer t.ex. professionella lärande gemenskaper (PLC), lärares lärande gemenskaper (TLC)

Kännetecken:

- Delade normer och värden
- Kollektivt fokus på elevers lärande
- Samarbetande aktiviteter
- Avprivatiserad praktik
- Reflekterande dialog

(jfr t.ex. Fischer, 2013)

Att fundera på!

- Vad står i fokus just nu på skolan när det gäller utveckling av undervisning?
- Hur har ni organiserat det arbetet?
- Hur bidrar det till individuellt och kollegialt lärande?
- Vilken roll har ”lärarledarna”?